



Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier Gekandelaarde winterlinde in Peer

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Gekandelaarde winterlinde, Peer, Lindedorp 29 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/72030/102.1

Koen Smets

19/04/2021

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	5
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	5
2.	Evaluerend gedeelte	6
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	6
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	6
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	7
2.4.	Juridische toestand.....	7
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	7
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	8
2.4.3.	Natuur en Bos:	8
2.4.4.	Landbouw en Visserij:	8
3.	Beheersvisie	8
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	8
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	8
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	9
4.	Bronnen	9
4.1.	Literatuur	9
4.2.	Cartografische bronnen	9
4.3.	Internetbronnen.....	10
4.4.	Mededelingen	10
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	10
5.1.	Omgevingsplan	10
5.2.	Fotobijlage	10
5.3.	Documentatie	11

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Voorliggend dossier is opgemaakt naar aanleiding van een ad hoc-beschermingsaanvraag, ingediend door de eigenaar bij gemotiveerd schrijven van 9 juli 2018. De beschermingswaardigheid van het item was op basis van de vastgestelde erfgoedwaarden als inventarisitem reeds gunstig geëvalueerd op de interne werkgroep houtig erfgoed van 6 maart 2018.

1.1. Situering

De gekandelaarde winterlinde staat vlak langs de straat op een boerenerf (Lindedorp 29) in het centrum van Linde, een gehucht ten zuiden van Peer.

1.2. Historisch overzicht

De naam van het gehucht Linde zou verwijzen naar een lindeboom. Er zijn drie verschillende versies (Agentschap Onroerend Erfgoed, 2005):

- een lindeboom waaronder de plaatselijke bewoners wellicht vergaderden;
- een lindeboom waaraan inwoners een beeld van Maria met kapelletje verbonden uit dank voor het beëindigen van een wormenplaag;
- een dubbele rij lindebomen die eertijds zouden gestaan hebben langs de weg Peer-Helchteren.

De gekandelaarde winterlinde (*Tilia cordata*) staat aan de zuidwestzijde van een bijgebouwtje op een boerenerf. Dit bijgebouwtje staat volgens historisch kaartmateriaal en mededelingen van de eigenaars op de plaats van de oorspronkelijke, nu verdwenen boerderij.

Op de Kabinetskaart van graaf de Ferraris (1770-1778) is te zien dat deze boerderij gelegen is aan de zuidostrand van een driehoekig pleintje, waarop drie wegen uitkomen: in het noorden de weg naar Peer langs de Dommel, in het zuidoosten de weg naar Wauberg over de Dommel, en in het zuiden de weg naar het toenmalige gehucht Cremerdijk, nu deel van het gehucht Linde. De kaart toont een hoeve bestaande uit twee losse delen, met het grootste volume noord-zuid georiënteerd langsheen de straat naar het zuiden. Het tweede volume is oost-west georiënteerd en staat langs de weg naar het zuidoosten.

Op de kaarten uit het midden van de 19de eeuw is het deel van het pleintje tegen de hoeve geprivatiseerd, en wordt de hoeve getekend als bestaande uit één volume, op de verschillende kaarten weliswaar in verschillende oriëntaties afgebeeld.

Op de topografische kaarten vanaf 1873 worden opnieuw telkens twee volumes weergegeven, vergelijkbaar met de toestand op de Ferrariskaart maar met een oost-west oriëntatie van beide volumes. In het midden van de 20ste eeuw wordt het noordelijke bijgebouw vervangen door een grotere schuur ten zuidoosten, tegenwoordig nog aanwezig. Tegenwoordig staat er nog een klein volume, een bouwvallig schuurtje, net ten oosten van de boom. Dit zou de locatie zijn waar tot in de 20ste eeuw het hoofdvolume van de boerderij stond (R. Schoors, mededeling 2019).

Door zijn ouderdom en typische vorm, namelijk gekandelaard in één vlak, kan er vanuit gegaan worden dat de winterlinde minstens sinds het einde van de 18de eeuw (Ferrariskaart) fungeert als schermboom bij een langgestrekte hoeve of stal.

Tot in de 20ste eeuw zou er ook een Mariabeeldje aan de straatkant tegen de boom hebben gehangen. Tegenwoordig is dit niet meer aanwezig, maar wordt het door de eigenaars bewaard in huis.

Ook stond er een bank onder de boom, waar de mannen van het gehucht zaten te praten of kaarten (R. Schoors, mededeling 2019).

In 2008 werd de boom opgenomen in de interne gemeentelijke inventaris van waardevolle bomen van Stad Peer (boomnummer 118; J. Van Meulder, mededeling 2017).

In 2018 werd de weg Lindedorp heraangelegd, en werden een nieuw fietspad en een bewegwijzering aangebracht in de zone van de kruinprojectie.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

De gekandelaarde winterlinde (*Tilia cordata*) staat in het gehucht Linde aan een kruispunt en is aangeplant als schermbeplanting bij een verdwenen langgestrekte hoeve. Een schermbeplanting is een boom die is aangeplant om een gebouw te beschermen tegen extreme weersomstandigheden. Ze werd geplant als regen-, wind- en zonnescherm, meestal aan de zuidwestzijde van het gebouw, zoals hier eveneens het geval is. De boom is gekandelaard en was vroeger waarschijnlijk een leiboom, waarvan de takken in een verticaal vlak werden geleid om een zo breed mogelijk schaduwveld te geven als zonnescherm voor de hoeve.

De gekandelaarde winterlinde heeft een stamomtrek van 635 cm (gemeten op 150 cm hoogte) en 543 cm (gemeten op 80 cm hoogte). Wanneer deze laatste, kleinste stamomtrek gehanteerd wordt, behoort deze winterlinde tot de dikste lindes van Limburg en Vlaanderen. Uit de beschikbare inventarissen blijkt het de derde dikste bekende winterlinde van Vlaanderen te zijn, na een winterlinde met stamomtrek 660 cm in kasteeldomein de Renesse in Oostmalle (ID: [135361](#)) en een winterlinde met stamomtrek 566 cm in kasteeldomein de Biolley - T'Serclaes in Lubbeek (ID: [42643](#)).

De solitaire boom heeft een vrij lage takvrije stam en de structuur van de kruin heeft de kenmerken van een gekandelaarde boom. Op een hoogte van 3 m is er een zware verticale krans van gesteltakken. Deze gesteltakken zijn verder uitgegroeid. Aan de zuidzijde zijn er in het verleden enkele gesteltakken afgebroken, hier heeft zich een nieuw jonger kruindeel gevormd. De totale hoogte van de boom is 17 m. De grootste kruindiameter meet ongeveer 21 m.

De juiste ouderdom van de boom is niet gekend, maar op basis van met name de vorm als schermboom en het voorkomen van een langgestrekte hoeve op de Ferrariskaart op deze locatie, is het aannemelijk dat de boom ouder dan 250 jaar is.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens meerdere plaatsbezoeken op 1 februari 2018, 17 januari 2019 en 7 juli 2020. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De algemene conditie en vitaliteit van de linde is goed. De stam is volledig hol (Vanbriel, 2018) wat typisch is voor de veteraanfase waarin de boom zich bevindt. De dikte van de restwand bereikt hierbij de grenswaarde van wat als veilig wordt beschouwd (Gerrits, 2019).

De uitgegroeide gesteltakken reiken lokaal zeer ver van de stam, vooral in noordelijke richting. Er is hergroei van veel jonge twijgen na het afbreken van enkele gesteltakken in het zuidelijk kruindeel.

De standplaats van de boom is in 2018 gewijzigd door heraanleg van de straat en het fietspad. Hierbij werden sleuven gegraven langs de straat, in de kroonprojectie (Van Briel, 2018). De standplaats van de gekandelaarde winterlinde is grotendeels grasland.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Wetenschappelijke waarde

De gekandelaarde winterlinde is één van de dikste en mogelijk oudste linden van Limburg. De gekandelaarde winterlinde is een veteranenboom met een grote stamomtrek, holtes in de stam of in de takken, dood hout in de kruin en spleten of loslatende delen in de schors. De boom vertoont sterke veteraanmerken waarbij zich in de holle stam opgestapeld houtmoolm bevindt, dat een uniek habitat vormt voor specifieke diersoorten, waaronder kevers.

Door zijn omvang en vermoedelijk hoge leeftijd bezit deze boom een uitgesproken genetische waarde als vertegenwoordiger van een bijzondere variëteit, namelijk lokaal genetisch materiaal van winterlinde.

Historische waarde

De gekandelaarde winterlinde is op basis van historische kaarten een relict van een site waar in de achttiende eeuw een langgestrekte hoeve stond. Door zijn ouderdom en typische vorm, namelijk gekandelaard in één vlak, kan er vanuit gegaan worden dat de winterlinde fungeerde als schermbeplanting aan de zuidwestzijde van het gebouw, om deze hoeve te beschermen tegen extreme weersomstandigheden als regen, wind en zon.

Esthetische waarde

De gekandelaarde winterlinde heeft door zijn uitzonderlijke omvang, leeftijd en plantlocatie een bijzondere esthetische waarde. Zijn huidige groeivorm is representatief voor een veteranenboom. Deze linde dankt zijn aantrekkingskracht onder andere aan zijn ouderdom, die hem een indrukwekkend en knoestig uitzicht verschaft, eigenschappen die nog zullen toenemen naarmate zijn leeftijd vordert. Dergelijke oude bomen zijn esthetisch waardevol en zeldzaam in Vlaanderen.

Ruimtelijk-structurende waarde

De gekandelaarde winterlinde is beeldbepalend in het centrum van het gehucht Linde. Door zijn omvang en specifieke plantlocatie vormt hij een baken in de omgeving.

2.2. Motivering van het type bescherming

De gekandelaarde winterlinde wordt beschermd als monument. Het Onroerendergoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Deze winterlinde, een natuurlijke soort die door middel van menselijke snoeiingrepen een functie als schermboom kreeg, voldoet aan deze definitie en wordt daarom beschermd als monument.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Binnen de afbakening van de monument bescherming wordt die zone opgenomen die noodzakelijk wordt geacht om het optimaal behoud van de boom te verzekeren. Dit is zowel de kruin, de stam als een zone errond waarin de belangrijkste wortels zich bevinden.

Algemeen wordt aangenomen dat de belangrijkste wortels van een boom zich zeker uitstrekken tot in de druipzone van de takken, dus iets verder dan de natuurlijke kroonprojectie. De wortels situeren zich echter vooral daar waar lucht en vocht aanwezig is en de wortelgroei kan dus, afhankelijk van de ondergrond, een onvoorspelbare vorm aannemen.

Voor veteranabomen wordt aangenomen dat de zone nodig voor optimale bescherming van de wortelzone bestaat uit een cirkel met een straal die 15 maal de stamdiameter gemeten op 1,50 m is, ofwel de kroonprojectie met 5 m rondom, afhankelijk van wat het grootst is (Read, 2000; Lonsdale, 2013).

De kleinste stamdiameter is hier 1,73 m. Gebruik makend van de formule van Read en Lonsdale is er een bescherming nodig bestaande uit een cirkelvormige zone rond de boom met een straal van 26 m. De kroonprojectie van de linde is omwille van het vroegere kandelaren niet in verhouding tot de enorme stamomtrek, en ook niet gelijkmatig verdeeld. Door het kandelaren wordt de kruin beperkt in omvang: op het moment van bescherming bedraagt de grootste kruindiameter ongeveer 21 m. Vermits de kruin van een boom in evenwicht is met het wortelvolumen, is het wortelpakket hoogstwaarschijnlijk evenzeer beperkter dan verwacht mag worden van een boom met een dergelijke zeer grote stamomtrek. Daarenboven situeren wortels zich vooral daar waar vocht en lucht aanwezig zijn en de wortelgroei kan dus, afhankelijk van de ondergrond, een onvoorspelbare vorm aannemen. De weg langs de linde heeft de groei van het wortelpakket waarschijnlijk belemmerd. Ook werd bij de afbakening het aantal gebouwen binnen de bescherming zoveel mogelijk beperkt. Daarom kan een cirkel met straal 20 m hier volstaan: dit omvat hier vermoedelijk de belangrijkste wortelzone.

Er wordt voorgesteld om een cirkel met als middelpunt het centrum van de linde met een straal van 20 m te beschermen als monument.

De te beschermen zone betreft de gekandelaarde winterlinde evenals een cirkel met een straal van 20 m er omheen, kadastraal bekend als Peer, 1ste afdeling, sectie D, perceelnummers 396F (deel) en 397L (deel), sectie E, perceelnummers 468S2 (deel) en 468V2 (deel), en deel uitmakend van het openbaar domein.

De bebouwing die geheel of gedeeltelijk binnen deze afbakening valt, wordt niet gevat door de bescherming als monument. Uitsluitend de ondergrond van de gebouwen behoort potentieel tot de standplaats van de boom, en wordt wel mee opgenomen in de bescherming.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De gekandelaarde winterlinde staat niet in de nabijheid van beschermd erfgoed. In de wetenschappelijke inventaris Houtige Bepantingen met Erfgoedwaarde is de boom als erfgoedobject opgenomen (ID: [304299](#)).

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Op het gewestplan Neerpelt-Bree (KB 22 maart 1978) staat de gekandelaarde winterlinde in woongebied met landelijk karakter.

2.4.3. Natuur en Bos:

De gekandelaarde winterlinde staat niet in een Speciale Europese Beschermingszone, noch in VEN- of IVON-gebied, noch in een natuur- of bosreservaat.

2.4.4. Landbouw en Visserij:

Het bodemgebruik van het perceel waar de boom staat is grasland.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken. De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Vertaald naar het houtig erfgoed gaat het om deze:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade. Dit heeft zowel betrekking op de als monument beschermde boom (stam, kruin en wortels) als op de standplaats waarin hij groeit;

- de fysische toestand van de boom en zijn standplaats regelmatig te controleren en te evalueren en tijdig de meest geschikte maatregelen uit te voeren wanneer een probleem zich voordoet (monitoring);
- regulier onderhoud van de als monument beschermde boom en zijn standplaats oordeelkundig uit te oefenen (regulier beheer);
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

4.1. Literatuur

GERRITS M., 2019: *Nader technisch onderzoek Lindedorp winterlinde*, Pius Floris boomverzorging in opdracht van agentschap Onroerend Erfgoed, 2.

LONSDALE D., 2013: *Ancient and other veteran trees: further guidance on management*, The Tree Council, London, 212.

READ H., 2000: *Veteran Trees: A guide to good management*, 92.

VANBRIEL, M., 2018: *Boom Effecten Analyse Linde-Peer*, DeBeer & DeVos in opdracht van de Stad Peer, 14.

4.2. Cartografische bronnen

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

Primitief Kadaster, Gemeente Peer, circa 1840, schaal 1 :2.500.

Atlas der Buurtwegen, Gemeente Peer, circa 1843, schaal 1:5.000.

Gereduceerd Kadaster, Gemeente Peer, circa 1853, schaal 1:20.000.

Beschermingsdossier: Gekandelaarde winterlinde, monument

Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven in 1846-1854, schaal 1:20.000.

Topografische kaarten van België, Eerste editie, Krijgsdepot, uitgegeven in 1865-1880, schaal 1:20.000.

Topografische kaarten van België, Derde editie, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven in 1889-1900, schaal 1:20.000.

Kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven in 1949-1970, schaal 1:20.000.

Kaart van België, Militair Geografisch Instituut, uitgegeven in 1949-1970, schaal 1:25.000.

Topografische basiskaart numerieke reeks, Nationaal Geografisch Instituut, uitgegeven in 2009, schaal 1:10.000.

4.3. Internetbronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2005: Geografisch thema: Peer [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14674> (geraadpleegd op 10 juni 2020)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2010: Domein De Renesse [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135361> (geraadpleegd op 10 juni 2020)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2016: Gekandelaarde winterlinde als schermboom [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/304299> (geraadpleegd op 10 juni 2020)

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017: Kasteeldomein de Biolley - T'Serclaes [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42643> (geraadpleegd op 10 juni 2020)

4.4. Mededelingen

SCHOORS R., 2019: mondelinge mededeling in verband met de recente geschiedenis van de gekandelaarde winterlinde, Peer, 17 januari 2019.

VAN MEULDER J., 2017: schriftelijke mededeling in verband met inventaris van waardevolle bomen in Peer (e-mail op 27 april 2017).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.